

Etika zavesti za novo tisočletje

Lucija Mulej*

Fakulteta za podjetništvo, GEA COLLEGE

Dunajska 156, 1000 Ljubljana

lucija.mulej@budnjani.si

Povzetek

Raziskovalno vprašanje (RV): Kako umestiti etiko v odnosu do zavesti, presoje in sposobnosti odločanja v sodobnem času globalnih kriz in družbe tveganja?

Namen: Namen prispevka je predstaviti razmišljanja o etiki in morali in tako postaviti temelje, ki bodo služili kot ustrezna metodologija za ustrezno motrenje, razmišljanje, sočutenje in presojanje dogodkov in etičnih dilem. Postavljen cilj našega raziskovanja je novo odpiranje pojma etike v kontekstu zavesti, ki ga zahteva čas globalnih kriz in družbe tveganja.

Metoda: V raziskavi smo uporabili kvalitativno metodologijo, komparativno analizo vsebine. Analizirali smo vsebino sedmih virov v tujem in slovenskem jeziku. V spletnem brskalniku Google Scholar smo uporabili iskalne besede in besedne zveze etika, zavest, pojem zavesti, teorije zavesti, jaz, možgani, nevroznanost, nevroestetika.

Rezultati: Ko se zavest človeštva nevarno približa sebičnosti, egocentričnosti in dvodimenzionalnosti materije, tvega lastni propad. Poplave leta 2023, ki so hudo prizadele Slovenijo, so zopet oživile kolektivnega duha solidarnosti. Se je dokončno ozavestil ali gre le za prehodno fazo stisk, ki smo jim priča pod paradigmo podnebnih sprememb? Garancija za napredek generacij je brez dvoma visok duhovni, čustveni in intelektualni kapital, ki mora biti prepleten v vseh podsistemih družbe, da posameznike varuje pred njihovimi lastnimi sencami in omogoči samo tematizacijo.

Organizacija: Morda trenutno res vlada etika minimuma, ki je značilna za civilizacijo stisk in nizke rasti kot tudi za fenomen post-koronskega sveta, ki razsredišča izvorno energijo vsakega posameznika. A kljub vsemu družbena gibanja, napad na Ukrajino in aktivacija do sedaj specifičnih posameznikov priča o tem, da zahtevamo drugačen svet. Etiko v praksi, ne le v črkah papirja.

Družba: V paradoksih sedanjosti vprašanja zahtevajo hipen odgovor, saj nas dogajanja v svetu opozarjajo na »metuljev let« in učinke sodobnega časa, ki se, četudi povzročeni nekje bogu za hrbtom, čutijo v središčih obilja. Da, v paradoksu sedanjosti postane jasno, da smo medsebojno prepleteni in da kar se zgodi meni, se zgodi tebi. In kar se zgodi tebi, se zgodi vsem nam. Zato so morda paradoksi po sebi že vir in rešitev vseh nastalih zagat, s katerimi se kot civilizacija soočamo. In prostora, tako fizičnega kot psihičnega, kamor bi se lahko skrili v pozabo ali omamo, ni več. Zato nas nasprotja in paradoksi sedanjosti v vseh ozirih soočajo. Soočajo s posledicami naših hrepenenj, dejanj, delovanj in misli, ki so lahko višje, celovitejše in bolj konstruktivne kot kdaj koli prej. In izhod iz paradoksa je jasen; le odločiti se moramo, da bomo boljši vsak zase in vsi skupaj. Za nas. Za planet. Za potomstvo in prednike.

Originalnost: Kako napredovati, če ne dospemo do točke v sebi, ki pravi, da je rast možna le čez proces uvida in tišine ter notranjega motrenja, kjer se iz situacije (npr. covid) največ naučimo? Torej, neke trenutne stagnacije, ki ne podpira ideje eksponentne rasti in neprestanega širjenja, kvalitativni napredek ni mogoč. In če neprestano brskamo po prsti in pogledujemo, ali seme klije, uničimo tisto razvojno fazo tišine, ki je nujni pogoj za rast. Tisti »stop«, ki nas straši, ni negacija resnice, temveč pot do nje.

Omejitve/nadaljnje raziskovanje: Omejitev naše raziskave je zagotovo pomanjkanje diskurza o etiki zavesti. Iz omejitve izhajajo neštete možnosti nadaljnjega raziskovanja: Kako rešiti paradokse

organizacij in podjetij, ki se soočajo s krizo posla, identitet in poslanstva? Kako krmariti med preobrazbo in zahtevo po spremembi kulture? Kako sestaviti ne-sestavljivo? Kako motivirati tiste, ki so v procesu spremembe organizacijske kulture zaspali in jo zavedno ali nezavedno zaustavljajo? Kako postaviti nova merila za presojo kompetenc ob zavedanju, da vsak merski instrument, ki meri klimo ali čustveno inteligenco zaposlenih, po sebi generira nove nejasnosti in izmeri le tisto, kar po sebi že vnaprej predvidi?

Ključne besede: zavest, etika, morala, avtorefleksija, nevroplastičnost, možgani.

1 Uvod

Od covida do vojne v Ukrajini in poplav leta 2023 nas realnost in bioetika življenja sili v drugačna dojetanja stvarnosti. Zato je velikega pomena moralna refleksija, ki jo razdeljujemo v pojmi moralna in duhovna znanost. Tlakovanje dobre etične presoje je tista občutljiva linija argumentov, kjer se govor o znanju in modrosti šele prične. Prihodnost bo zahtevala visoke stopnje moralnega in etičnega odtisa poleg plastičnega in ogljičnega, ki je že po sebi brezpriziven in jasen. Na mestu se postavlja vprašanje, kako umestiti etiko v odnosu do zavesti, presoje in sposobnosti odločanja v sodobnem času globalnih kriz in družbe tveganja.

Univerzalne biološke in eksistenčne potrebe po zdravem planetu postajajo najmanjši skupni imenovalci lasten vsem, saj nas realne razmere silijo v drugačno ekonomsko-etično dojetanje, ki nas povezuje na nadnacionalnih ravneh v človeško civilizacijo, ki se bojuje proti podnebnim globalnim spremembam in grožnjam. Tu središči glavni vzrok za razmišljanja o etiki in morali, saj nas posledice naravnih katastrof prizadenejo v srčiko biti. In posledicam sodobnega časa se ne moremo ogniti na nobeni ravni. V kontekstu modela etike je potrebno postaviti prave temelje, ki bodo služili kot ustrezna metodologija za ustrezno motrenje, razmišljanje, sočutenje in presojanje dogodkov in etičnih dilem. Lahko rečemo, da čas leta 2023 zahteva novo odpiranje pojma etike, ki se poleg ogljičnega odtisa odraža v novejših zahtevah po moralnem odtisu, kjer v polje etike zaradi podnebnih sprememb in groženj, vse pogosteje vstopa narava z živalskim in rastlinskim kraljestvom.

2 Teoretična izhodišča

2.1 Razlogi za etične razprave in moralno refleksijo

V Nikomahovi etiki Aristotela beremo, da je etika enaka oblikovanju značaja. Dandanes govorimo o ponovnem rojstvu dostojanstva, integritete in časti. Dinamika navad je resda tista, ki loči etično od slabosti, neobvladanosti in bestialnosti. Cona ugodja določene psihosocialne profile kvari, druge bistri. Kot nasprotje bestialnosti pa Aristotel definira nadčloveško popolnost, ki se preko mitov in izročil domala vseh kultur ter proto-religij v nezavednem enači s herojstvom in božanskim v izbranih nadjudeh (Aristotel, 1994).

Ob etiki se običajno razpravlja o morali. Seveda so med idejami etike in morale številne pojmovne nianse, ki se v vsakokratni empirični izkušnji razkrijejo v izvorni iskrenosti: praksa

pokaže, do katere meje smo zares etični, in kar prenesejo besede ali papir, realnost nujno ne potrdi. V pričujoči refleksiji opominjamo, da je sama preizkušnja etičnosti na realnih primerih in lastni koži tisti ultimativni test, ki razjasni težavnost etične presoje. Torej, če je etika filozofija morale, je morala njena praksa, ki ima en sam cilj. Združevati vsa nežna in subtilna družbena tkiva, ki vsoto posameznikov, torej sui generis, držijo skupaj. In sama sinergija stekanja nasprotij, različnih stališč in mnenj, ki se pogosto vrtijo okoli najtežjih tem, kot so vprašanja evtanazije, splava, ločitev ali posvojitve, porok in starševstva istospolno usmerjenih, pokaže zahtevnost etičnih dilem in ustrezne presoje.

In kdo lahko presoja o etiki kogar koli? Česar koli? Kako v družbi vzpostaviti temelje in vzvode, po katerih bi so-vzgajali etično odgovorne in moralno odprte ljudi, ki bi delovali v prid celote? Tu so ključni razlogi za vpeljavo razprav o etičnih dilemah in etiki nasploh. In da bi takšne tematike sploh motrili, o njih verodostojno razpravljali in jih argumentirali, moramo izostriti lastno moč presoje.

Zagovarjamo, da je znanje temeljni most, ki odpravlja razpota med gledišči, stališči in mnenji, ki so pogosto nasprotujoča si. Ko iščemo poti do novih spoznanj, dojemanj in uvidov, se tančice nejasnega in manj znanega odstrejo. Na primer, dogodek, ki preseka z do tedaj v celoti materialnim dojetjem sveta, je odkritje Higgsovega bozona. 4. julija 2012, ko »sta znanstveni skupini detektorjev CMS in ATLAS neodvisno sporočili, da sta potrdili formalno odkritje prej neznanega bozona z maso med 125–127 GeV/c², katerega vedenje se s standardno deviacijo 5 sigma 'ujema' s Higgsovim bozonom.« (Mulej, 2015). A znanje ni dovolj. Seveda pripomore, da razširimo perspektivo, in ko se zgodi aktualizacija širitev gledišč, lahko šele spregovorimo o interdisciplinarnosti. In če govorimo o pojmu etike, ga je dobro premotriti iz več zornih kotov, s pogledi različnih znanstvenih dognanj. Prav tako moramo biti pozorni na pojem človečnosti, ki pogojuje različna čutenja, čustvovanja, duhovne uvide in pozicijo ali topos, ki v zadnji instanci določa naš moralni odtis, ki vselej deluje kot izhodišče.

2.2 Materialna in duhovna znanost

Duhovna misel ima svoje zakonitosti. Če se vprašamo o izvoru duha, odpremo novo epistemološko realnost dualizmov duha in materije, neba in zemlje, dobrega in zla. Tako kot vsaka dualnost, ima tudi področje znanja in znanosti svojo dvojnost: materialno in duhovno. Prav takšne pa so etične dileme; pogosto nas postavijo pred zahtevna vprašanja brez jasnih določil.

Materialna znanost doseže svoj vrh z novoveško znanostjo, ki se osvobodi dogem srednjega veka. Prva pomembna letnica, ki je za razumevanje ne smemo prezreti, je 1492; to je čas Kolumba, kompasa, odkritja tiska in renesančnega supermatematika Nikolaja Kopernika (1473–1543), ki zada prvi udarec človeškemu narcisizmu: Zemlja se namreč vrti okoli Sonca! Leta 1596 se rodi René Descartes, ki s svojo formulo *Cogito, ergo sum*, Mislim, torej sem, prereže zadnje niti navezav misli sodobnikov na srednji vek in postavi temelje moderni ter postmoderni znanosti, katere dediči so naši predniki, rojeni v 18. in 19. stoletju, in vsi, živeči danes, smo dediči postmodernega dojetanja sveta. »Mislim, torej sem« postane aksiom vere v

razum, vere v zmožnost razumevanja okoliščin, v katerih se človeštvo nahaja. In ta formula, s katero ni prav nič narobe, uspeva vse do zlorab znanosti v zrelem kapitalizmu, ko znova pridobi na pomenu z vzponom duhovne znanosti, saj nas opominja na pomen razmišljanja in na vlogo dvoma v procesu presoje in raziskovanja nekega fenomena. Zlasti nas opominja na pojem zavestnega opazovalca, ki interferira v vsak proces žive in nežive narave, o čemer pišemo v nadaljevanju.

Zgodovina materialne znanosti je čudovita. Polna zanosa, strasti, poštenih in resnicoljubnih iskanj velikih imen, ki so svoja največja spoznanja odkrivala z nemalo ovirami in pri tem lastna življenja izpostavljala nevarnostim. Smo dediči umov, ki so nam zapustili dragocena spoznanja o vprašanih zakonov zemlje in psihe človeka.

Z »novodobništvom«, nekje od leta 1990 naprej, pride k nam nov val iskanja duhovnega smisla. New age je oznaka za novo obliko religioznosti v državah Evrope zadnjih desetletij, v okviru katere se prepletajo vplivi budizma, zena, hinduizma, joge, meditacije, borilnih veščin ipd. Slovenski iskalci zavesti so se radi podali v Indijo in druge azijske ter tudi južnoameriške države, iščoč spoznanja o sebi in pomenu lastnega življenja. Nastale so številne šole, ki so se (iz)oblikovale v delavnice in seminarje notranjega zrenja ter odgovorov. Proti koncu leta 2008 so se številna izročila kot kolaž razblinila v konfuznost in poljubnost, brez pravih zakonitosti in spoštovanja izvirnega znanja. Iskalci so zahtevali nekaj več. Rodi se duhovna znanost; kvantna znanost in njene izpeljave v svet duha in teorij strun, valov in relativnosti.

Duhovna znanost je bila od nekdaj domena duhovščine. Monoteistične religije, krščanstvo, judovstvo, islam, atonizem in zaratustrijanstvo, ter številne politeistične oblike verovanja Azije, Afrike in Oceanije so bogata duhovna dediščina človeštva. Korenine vseh oblik religioznosti kot praks, ki jih ureja neki sistem, kakršna je Cerkev v krščanstvu, koreninijo v spiritizmu, ki veruje v vseh bitjih prisotnega duha. Samo sporazumevanje z duhom stvari ali dušo sveta je znano staroselskim ljudstvom vseh celin; zato se v postmoderni (začne se nekje v letu 1990) radi vračamo k prvinskemu: Mehika, Avstralija, Indija in Afrika postanejo priljubljene destinacije tistih, ki jih videz stvari ne premami. Izročila Indijancev, Aboriginov in drugih ljudstev opozarjajo, da je čas relativen, sam prostor pa definira vsakokratni duh civilizacije, ki ta prostor kolonizira. Zahodna kultura postane dolgočasna, utesnjujoča. V njej je uspešen le tisti, ki ima visoko racionalno inteligenco in smisel za sistemsko kulturo. Zato se v isti liniji časa razbohotijo drugačna dojetanja sveta in duhovnost kot eden podsvetov privabi mnoge. Številni se zatečejo v to novo domeno zaradi neuspehov v realnem svetu, in če je zatekanje v duhovnost zgolj beg, lahko vodi v psihopatologije.

In vprašanje, kako sestaviti dvojnost med duhovno in materialno znanostjo, odpira še več novih dilem širšega razmišljanja kontekstov etike. Predvidevamo, da je znanost domena duha, domena razuma in iskanja resnice. Bistvo znanstvenega spoznanja je v metodologiji razmišljanja, ko poskušamo stvari ugledati takšne, kot so. Izogibamo se pristranskim vplivom in opisom. Iščemo vzroke, pravila in strukturo, saj smo posamezniki že po sebi naravnani na subjektivnost presoje. Prav tako pa se zlasti antropološka znanost zaveda, kako globoko smo ujeti v strukturo lastne kulture, kulturnih vzorcev, specifičnih praks in presoj, ki nas določajo.

In globoka, skoraj ireverzibilna določila kulture so najmanj trojna. V prvi vrsti nam kultura določi odnos do sveta, v drugi do svetega in nečistega in v tretji svetovno nazorsko umevanje okolja. Zaradi navedenega je izjemnega pomena, da se naučimo čiste presoje, kar pomeni, da skušamo avtorefleksivno odstranjevati mašila projekcija in introjekcije v lastni izbor interpretacij. Ker je medgeneracijski proces kulturne transmisije eden izmed načinov prenosa kulture in je kot tak univerzalen, predstavlja enega od temeljnih mehanizmov preživetja posameznika, reprodukcije članov skupine oz. družbe. Mimo njega torej ne moremo. Še več, individuacija oz. socializacija je nujno potreben proces individualnega učlovečenja in samega življenja posameznika. Je tudi temeljni pogoj trajanja kulture, ko posamezniki umrejo. Gre za t.i. funkcionalno zamenjavo generacij, kjer je bistvo, da se nova generacija na enak način drži temeljnih definicij sveta, ontoloških vprašanj, gnoseoloških in kozmogonskih dilem. Tako lahko povzamemo, da ima socializacija dve bistveni nalogi. In sicer učlovečenje vedno novih ljudi (antropogeneza) in reprodukcijo kulture kot družbe. Kajti kultura je fundamentalna, traja in preživi individualnega posameznika, medtem ko se družba (zaradi drugačnih alternativnih prenosov kulturnih vzorcev ali disfunkcionalne socializacije) lahko spreminja in seveda spremeni.

In zelo podobna analogija bi morala veljati za model etike: postaviti moramo prave in ustrezne temelje, ki bodo služili kot ustrezna metodologija za ustrezno motrenje, razmišljanje, sočutenje in presojanje dogodkov in etičnih dilem. In zgodovina pokaže, da je razvoj duhovnega dojetanja sveta vselej tlakovan s spoznanji iz znanosti. Da naštejemo ključne: ko v novem veku dojamemo, da Zemlja ni plošča; ko Kolumbu uspe preveslati rob plošče, ki to seveda ni; ko dojamemo, da se Zemlja vrti okoli Sonca; ko razvoj tiska in drugih izumov 16. stoletja dotedanje dojetanje obrne na glavo, se skladno z objektivnostjo spoznanj *raison d'être* prične razvijati. Duh in misel časa pa povzameta nova odkritja in jih vpnete v vsakodnevno razmišljanje.

In če pogledamo duhovno znanost sodobnosti, vidimo, da jo gradijo spoznanja kvantne fizike. Tudi za dobro etično presojo je ključnega pomena, da znamo poiskati in prepoznati ustrezne argumente, in ne le slediti nekim vzvodom v duševnosti, ki so lahko nevarni (interesi, predsodki, potlačitve, inhibicije). In kot trdi kvantna znanost, naša duhovna naravnost šteje, naša zavest določa in naša misel vpliva na materijo. Torej, zavest interferira v sam spoznavni proces. In seveda, določa meje in omejitve naši etični presoji.

Verjetno ni naključje, da sem to kratko refleksijo pričela pisati v postkoronskem času, ki je prebudil drugačno percepcijo družbene zavesti, ki se je aktivirala. In če postavimo trditev, da je morala le praksa, ki ni nujno povezana s srčno etiko, pričenjamo z drugačnim pojmovanjem dobrega in slabega. Je lahko tisto, kar je dobro, dobro za vse, je rdeča nit razpravam etike, ki ne morejo imeti enoznačnih epilogov. V procesu transformacije različnih redov vrednot šteje vsak posameznik. In koronski ter postkoronski čas od nas zahtevata spremembo paradigme. Polege zelene transformacije, ki spreminja svet poslovanja, saj zamenjuje stare energetske vire, ki onesnažujejo okolje in ga zastrupljajo z novimi energetsko čistimi rešitvami (*sonce, veter*), ogljični odtis odpira nove pojme in dileme. Nove etične standarde, ki izvirajo iz prakse in realnih zahtev. Ne samo moralni, etični in ogljični odtis, za prihodnost bo ključni tudi plastični

odtis, saj se plastika razkraja najmanj stoletje, reciklaža le te pa se meri v desetinah. Brez dvoma posledice neetičnega poslovanja naše civilizacije zahtevajo nova merila etične presoje. In skupni temelj presoje postaja vse tisto, kar nam je skupno, univerzalno.

2.3 Pojem zavesti

»Človeški možgani so zelo specifična in razčlenjena oblika, skozi katero zavest vstopa v snovno dimenzijo. Vsebujejo okoli sto milijard živčnih celic (nevronov). Približno enako je število zvezd v naši galaksiji, ki bi jo lahko imeli za makrokozmične možgane« (Tolle, 2022). »Spoznaj sebe«, izrek iz preročišča v Delfih, naznanja pomembno resnico. O duhovnih učenjih mikrokozmosa (človek) in makrokozmosa (vesolje), o nezavednem in zavesti. O mejah možnosti, v katere smo se ljudje zaklenili. Znanje »o sebi« je bilo predpogoj za vstop v svetišče modrosti, brez katerega so bila ostala brez vrednosti. Vendar kljub temu, da se znanost tekom svojega razvoja nenehno vrača k temu vprašanju, danes še vedno stoji zre začudena brez pravih orodij in meril, ki bi bila zmožna doseči tisto subtilno in neizrekljivo.

Fizikalistične teorije, ki razlagajo zavest na podlagi fizioloških procesov v možganih, se osredotočajo na vidno in materialno plat duševnosti. Te teorije se soočajo predvsem s problemi, kako postaviti zavest v določen čas in prostor v možganih in razložiti, kako nezavedni dogodki v možganih postanejo zavedni. Večina filozofov sicer zagovarja fizikalistične teorije, saj deluje bolj pragmatično in »merljivo«. A le tem ugovarjajo nevrofiziologi, saj se zavedajo subtilnosti in spremenljivosti materije, ki jo proučujejo (Ule, 1999). Seveda se avtorji zavedajo, da je pojem zavesti heteronomen in da ga različne šole pojmujejo drugače (Miščević & Markič, 1998).

Kognitivni nevroznanstvenik Antonio Damasio pa razlaga spominske strukture in pojav zavesti s predpostavko, da je jaz ključen za zavestno mišljenje. Razlikuje med tremi nivoji jaza: protojaz, temeljni/središčni jaz in avtobiografski jaz. Čustva so temeljni elementi konstrukcije protojaza in središčnega jaza, ki jih najdemo tudi pri številnih drugih živalskih vrstah; izhajajo iz delovanja možganskega debla in možganskega korteksa. Avtobiografski jaz pa ima temelje v preteklih spominih in načrtih za prihodnost, ki smo jih sklenili. Staplja živeto preteklost in anticipirano prihodnost (Damasio, 1999; Berlot Pompe, 2016). »Fiziološka osnova uma/duha je možganska skorja (cerebralni korteks), ki je območje nastajanja mentalnih podob (omogoča torej taktilno, vizualno ali zvočno informacijo) in je povezana z asociativnim korteksom, območjem, kjer se hranijo spomini. Območje za konstrukcijo jaza pa je specifični del možganskega debla, ki se nahaja v območju med možgansko skorjo in hrbtenjačo. Tu se nahajajo vsa orodja za nadzor življenjsko pomembnih funkcij telesa« (Berlot Pompe, 2016, str. 45). Obstaja trajno vzdrževana vez med deli možganov, ki nadzorujejo telo, in nadzorovanimi telesnimi deli. In prav na podlagi te tesne povezave med možganskim deblom in telesom ustvarjamo mapiranje telesa, ki nastaja v obliki čustev in ki je temelj jaza (Damasio, 2010). Ali kot pravi Tolle: »Možgani ne proizvajajo zavesti, ampak si je zavest kreirala možgane, najzapletenejšo fizično obliko na planetu, da bi se skozi nje izražala« (Tolle, 2022, str. 228). Dennett trdi, da: »obstaja veliko teorij - oziroma ugibanj – o evolucij človeške zavesti, pričenši

z Darwinovimi lastnimi domnevami v Izvoru človeka (1871). Za razliko od večine znanstvenih razlag pa so evlucijske razlage v bistvu pripovedi: povedejo nas do časa, ko nekega pojava še ni bilo, do časa, ko je že bil navzoč, in pri tem skrbno pojasnjujejo vse vmesne korake na poti« (Dennett, 2012, str. 212). In tisto, kar najjasneje določi obod zavesti, je proces in pojem, t.i. Baldwinov učinek. Glede na to, da ogromno dogodkov narave ali sveta in seveda zasebne sfere ne moremo v celoti predvideti, vselej razpolagamo z določeno mero kaotičnosti bivanja. In, »ker se v teh primerih zunanjemu dogajanju ne more prilagoditi nobena stereotipna struktura, bodo uspešnejši tisti organizmi, ki so se zmožni do neke mere prestrukturirati v skladu z okoliščinami, s katerimi se srečujejo. Včasih takšnemu preoblikovanju rečemo učenje, včasih preprosto razvoj« (Dennett, 2012, str. 224). Torej, naši plastični možgani so se sposobni kot odgovor na okolijske izzive prestrukturirati in reorganizirati. » ... ta sposobnost je sama po sebi rezultat genske evolucije z naravnim izborom in organizmom, ki jo posedujejo, ne da le prednosti pred njihovimi gensko določenimi vrstniki, ki se niso zmožni prestrukturirati, temveč tudi vzvratno vpliva na gensko evolucijo in jo pospeši. Ta pojav poznamo pod številnimi imeni, a je najbolj znan kot Baldwinov učinek« (Dennett, 2012, str. 226).

Zanimivi so tudi izsledki nevroznanosti in neuroestetike. V sodobni umetnosti se sočasno pojavi vrsta umetniških projektov, ki se osredinjajo na vizualizacije in izsledke nevroznanstvenih raziskav ter različno interpretirajo možgane kot materialno osnovo zavesti« (Berlot Pompe, 2016, str. 40). Torej umetnost nas po sebi postavi v Simbolno, v čutno, kjer se domena Biti razpira pred našimi očmi. Semir Zeki, eden od pionirjev neuroestetike kot nove interdisciplinarne znanosti, ki vključuje nevrološke raziskave estetskega doživljanja in učinkovanja umetnosti, se osredinja zlasti na strukturo vizualne zavesti in zavesti nasploh in jo prek različnih medijev tematizira, nagovarja in raziskuje. »Zeki razume umetniško delovanje kot primarno možgansko aktivnost, zato analize le-tega razkrivajo tudi principe delovanja možganov. S tega vidika je umetnik nekakšen nevroznanstvenik, ki raziskuje zakone zaznavanja in možganskega delovanja z uporabo drugačnih orodij in sredstev. V delu Inner Vision: An Exploration of Art and the Brain (1999) se Zeki osredinja na proučevanje možganskih odzivov na doživljanje moderne, zlasti kinetične in abstraktne umetnosti, s čimer utemeljuje estetiko v biologiji« (Berlot Pompe, 2016, str. 41). Nevroznanost lahko danes odgovori na številna vprašanja. Neuroestetika v interdisciplinarnem povezovanju z nevroznanostjo razvija kontrainduktivne prijeme in analize, ki temeljijo na uporabni umetnosti performansa in na ostalih empiričnih ter laboratorijskih izvedbah. »Nevroznanstvene razlage o delovanju možganov in porajanju doživljajskih stanj glede na nevronske povezave med funkcionalno specializiranimi možganskimi območji so s preverljivimi dejstvi potrdile številna umetnostnozgodovinska opažanja in hipoteze« (Berlot Pompe, 2016, str. 48).

Pojem etike je obširen, mnogo platen in raznorodn. Vsakokratna epoha ga na novo definira in nadgradi. Civilizacije, ki so cvetele in propadale, so pogosto naletele na ovire, ki so koreninile ravno na pomanjkljivi etiki odnosa do sveta, soljudi, narave in subtilnih duhovnih svetov, ki jih v pojmovanju »etike zavesti« naslavljam. Glede na zgoraj predstavljeno

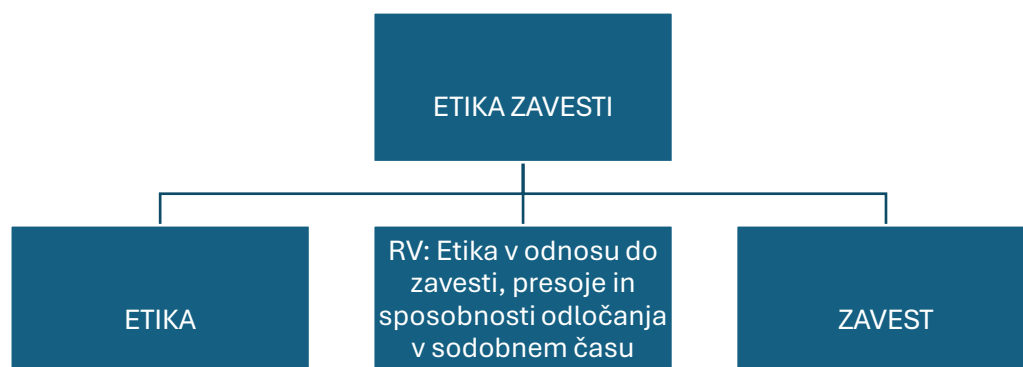
tematiko, smo si postavili raziskovalno vprašanje: Kako umestiti etiko v odnosu do zavesti, presoje in sposobnosti odločanja v sodobnem času globalnih kriz in družbe tveganja?

3 Metoda

V raziskavi smo uporabili kvalitativno metodologijo, komparativno analizo vsebine. Analizirali smo vsebino sedmih virov v tujem in slovenskem jeziku. Pri iskanju virov smo se omejili na spletni brskalnik Google Scholar. Merilo za ustreznost virov je bila vsebinska ustreznost – viri, ki se vežejo na pojem etike in zavesti.

Slika 1 kaže model raziskave, kjer prikazujemo pojem etike zavesti ter delitev pojma na dve izbrani komponenti – etiko in zavest. Na tak način odgovorimo na postavljeno raziskovalno vprašanje - Kako umestiti etiko v odnosu do zavesti, presoje in sposobnosti odločanja v sodobnem času globalnih kriz in družbe tveganja?

Slika 1
Raziskovalni model

V raziskavi smo uporabili tuje in slovenske vire literature. Tabela 1 prikazuje uporabljene ključne besede pri iskanju virov.

Tabela 1
Ključne besede pri iskanju virov

Ključne besede v angleščini	Prevod ključnih besed v slovenščino
»ethics«	»etika«
»consciousness« + »consciousness construct«	»zavest« + »pojem zavesti«
»consciousness« + »theories of consciousness«	»zavest« + »teorije zavesti«
»consciousness« + »I«	»zavest« + »jaz«
»brain« + »neuroscience«	»možgani« + »nevroznanost«
»brain« + »neuroaesthetics«	»možgani« + »nevroestetika«

Tabela 2 prikazuje kateri viri so bili uporabljeni v naši raziskavi. Viri v tabeli 2 so pomemben del našega razpravljanja etiki zavesti.

Tabela 2
Seznam proučenih virov

Avtor	Naslov
Aristotel (1994)	Nikomahova etika
Berlot Pompe (2016)	Nevroznanost, nevroestetika in vprašanje zavesti
Mulej (2010)	Skrivnost- zakaj ne deluje pri vas
Mulej (2015)	Heroji : odgovorno duhovni vs. duhovno udobni
Miščević, Markič (1998)	Fizično in psihično
Tolle (2022)	Nova Zemlja
Ule (1999)	Zavest in možgani

4 Rezultati

Z našo raziskavo ugotavljamo, da etika zavesti središči v sodobni nevroznanosti, kjer dokazujemo recipročnost odnosa med akterjem in okoljem ter potrjujemo zahtevnost presoje, kjer je ključnega pomena interdisciplinarnost pristopov, ki nudijo pošten in stabilen pojmovno svetovno nazorski okvir. In kako odgovarjati na vprašanja sodobnosti, kako tlakovati temelje

dobre etične presoje? Tabela 3 prikazuje temeljne ugotovitve avtorjev izbranih virov. Avtorji se osredotočajo na etiko in zavest.

Tabela 3

Ugotovitve avtorjev izbranih virov

Spoznanja/ugotovitve	Avtor	
Etika in etika zavesti		
Etika je težnje k dobremu. K dobremu teži vse. Dobro je jedro posameznikovega življenja in za dobro si posameznik mora prizadevati, da ga doseže. Etika je enaka oblikovanju značaja.	Aristotel (1994)	
Dogodek, ki preseka z do tedaj v celoti materialnim dojemanjem sveta, je odkritje Higgsovega bozona. Higgsov bozon se laično poimenuje kot božji delec, kar pomeni, da masi »predhodi« energija. Higgsovi bozoni so nosilci Higgsovega polja, za katerega se predvideva, da prežema vse Vesolje in vsem drugim delcem daje maso. Prvi zakon termodinamike pravi, da energije ni mogoče uničiti ali ustvariti iz nič, pod določenimi pogoji pa je mogoče pretvoriti eno obliko energije v drugo, npr. potencialno v kinetično, kinetično v notranjo ipd. Tako se lahko laično sklene, da obstoji neka sila, ki uravnava nas in vse okrog nas. Staroselci do tega spoznanja niso prišli prek izsledkov Cerna in ostalih zapletenih laboratorijskih poskusov, pač pa s pomočjo intuicije in opazovanja njim do tedaj znanega sveta. Tako določijo etiko in načine dojemanja sveta, ki ga v grobem potrdi kvantna znanost (že omenjena etika Maorov). In dokaze za obstoj »nevidnih« duhovnih svetov nam znanost že najmanj od leta 1909 in samih začetkov kvantne znanosti z Maxom Planckom, niza skorajda eno za drugim.	Mulej (2010, 2015)	
Zavest in etika zavesti		
Številni raziskovalci so mnenja, da je konstitucija jaza za delovanje zavestnega uma ključnega pomena. Ugotovitve na področju nevroloških in kognitivnih znanosti so generirale nove razlage zavesti, ki so utemeljene v empiričnih raziskavah in uporabi neinvazivnih medicinskih posegov (funkcionalna magnetna resonanca, traktografija, računalniška tomografija, EEG ipd.). Nevroznanost lahko danes s pomočjo uporabe modernih in visoko razvitih medicinskih tehnologijah pri opazovanju in procesiranju možganskih funkcij odgovori na številna gnoseološka vprašanja, ki burijo proučevalce izvora in zavesti že od praveka.	Berlot (2016)	Pompe
Avtorja se zavedata, da je pojem zavesti heteronomen in da ga različne šole pojmujejo drugače. Navajata uporabno razvrstitev pojma. Prvi vidik obravnava občutja, ki jih doživimo ob čutnih dražljajih (fenomenalna zavest), drugi obravnava dostopnost duševnih stanj, kar omogoči, da o njih razmišljamo, govorimo in jih uporabljamo za dejanje (zavest kot dostop),	Miščević, (1998)	Markič

»nadaljevanje«

tretji pa obravnava »jaz«, razmišljanje o lastnih dejanjih in njihovih posledicah (samozavedanje).

Avtor lepo razdeli dialektiko, to dvojnost notranjega in zunanjega pogleda. Tolle (2022)
Opisuje pojem predmetne, materialne zavesti, ki se osredotoča na materialne vidike stvarnosti in je prežeta s skrbjo za osnovne potrebe in stvari, ki tvorijo resničnost. Povezuje jo s čustvi, ki so vselej ujeta v dvojnost materije, jezika in stremljenja in jo enači z Egom, ki je vselej vpet v materijo. Nasproti nje opredeljuje pojem prostorske zavesti, ki se osredotoča na Bit. Kot pravi: » prostorska zavest pomeni, da je poleg našega zavedanja stvari (tudi čutnih zaznav, misli in čustev), v ozadju prisotno širše zavedanje. To pomeni, da se ne zavedamo zgolj stvari (objektov), ampak tudi zavedanja samega« (Tolle, 2022:180).

Teorije zavesti so bile v preteklosti večinoma osnovane na filozofskih argumentih. Obstaja razkorak med ugotovitvami nevrofiziologije in posameznikovim dnevnim doživljanjem tistega, kar naj bi bila zavest. Precej strokovnjakov nevrofiziologov zagovarja dualizem, da zavest ni del fizičnega sveta. Ule (1999)

5 Razprava

Morda trenutno res vlada etika minimuma, ki je značilna za civilizacijo stisk in nizke rasti kot tudi za fenomen post-koronskega sveta, ki razsredišča izvorno energijo vsakega posameznika. A kljub vsemu družbena gibanja, napad na Ukrajino in aktivacija do sedaj spečih posameznikov priča o tem, da zahtevamo drugačen svet. Etiko v praksi, ne le v črkah papirja. In najmanjših skupnih imenovalcev, ki nas družijo v civilizacijo človeštva, je iz dneva v dan več. Uničujoče vremenske ujme, ki smo jim bili priča v letu 2023, naslavlja do sedaj še neobstoječe dileme. Pravico do varnega vremena, doma pridelane hrane in pitne vojne. Etika prihodnosti bo brez dvoma usrediščena okrog eksistencialističnih vprašanj in eksistenčnih rizikov.

Kot pravijo starodavni misleci, se je etičnosti moč učiti, najslabše pa je o njej zgolj razpravljati. Učimo se je z opazovanjem in posnemanjem, in seveda naš ustroj domala pogojuje ostale možnosti razraščanja etične zavesti ali egocentrizma. Nevroplastičnost, znana tudi kot nevronska plastičnost ali plastičnost možganov, je sposobnost nevronske mreže v možganih, da se z rastjo in reorganizacijo spreminjajo. Možgani se pri tem preoblikujejo in začnejo delovati drugače, kot so delovali prej. Te spremembe segajo od posameznih nevronske poti, ki ustvarjajo nove povezave, do sistematičnih prilagoditev, kot so kortikalne preslikave. Samo okolje v nas sproža te procese sprememb. In sprememba okolja rezultira v drugačne specifičnosti nevronske mreže. Nevroznanstveniki so nekoč menili, da se nevroplastičnost manifestira le v otroštvu, vendar so raziskave v drugi polovici 20. stoletja pokazale, da se lahko številni vidiki možganov spremenijo tudi v odrasli dobi. Kljub temu pa imajo možgani v razvoju izrazito višjo

stopnjo plastičnosti kot možgani odrasle osebe. Nevroplastičnost, pogojena z možgansko dejavnostjo, ima lahko ogromen vpliv na zdrav razvoj, učenje, spomin in okrevanje po poškodbah možganov (www.sinapsa.org).

A ne razpravljati o etiki bi lahko bilo usodno. Značaj človeka se sicer oblikuje celo življenje, z njim vred pa etika. Zrcalni nevroni so vrsta možganskih celic, ki se odzivajo enako v primeru, ko izvedemo neko dejanje, in v primeru, ko opazujemo nekoga drugega izvesti enako dejanje (www.sinapsa.org). Torej, sposobnost opazovanja je tista lastnost, ki pojasnjuje, kako je naše delovanje odvisno od okolja in prakse, ki se odvija pred našimi očmi. Je tudi etičnost lahko del ponavljajočih se vzorcev vedenja, ki v nas nagovarjajo specifične odzive? In vzgajamo se ves čas, medsebojno, z odnosi, relacijami in s pravili ter sklepi, ki jih določamo. Učimo se pravil, opazujoč posledice naših odločitev in dejanj. Vendar, pogojeni um, ki ga posameznik pogojno potrjuje s konformizmom in etiko minimuma, kaže na to, da se izvirna etičnost kaj hitro izgublja. In kar takrat preostane, je zgolj razpravljanje o etičnosti. Če se o etiki le razpravlja in se je ne živi, izgubimo kompas presoje med pravimi vizionarji in zgolj tistimi, ki prodajajo stare resnice v embalaže prave mere. Slednja je sicer definicija trga, a žal, ne vselej etičnega poslovanja.

In kako vzgojiti ljudi prihodnosti, da bodo znali razmišljati suvereno, čisto in jasno? Da bi lahko odgovorili na to vprašanje, moramo razumeti jedro materialne in duhovne znanosti, katerih dediči smo. Iz tega razloga smo si tudi zastavili naše raziskovalno vprašanje - kako umestiti etiko v odnosu do zavesti, presoje in sposobnosti odločanja v sodobnem času globalnih kriz in družbe tveganja? Avtorji (Aristotel, 1994; Miščević & Markič, 1998; Ule, 1999; Mulej, 2010; Mulej, 2015; Berlot Pompe, 2016; Tolle, 2022) razpravljajo o pojmu zavesti, etike, možganov in v naši raziskavi smo z analizo vsebine skušali vzpostaviti okvir razmišljanja o etiki in morali in tako postaviti temelje, ki bodo služili kot ustrezna metodologija za ustrezno motrenje, razmišljanje, sočutenje in presojanje dogodkov in etičnih dilem. Etika zavesti za novo tisočletje potrebuje sidranje v dobrem, saj energije ni mogoče uničiti ali ustvariti iz nič, pod določenimi pogoji pa je mogoče pretvoriti eno obliko energije v drugo (Aristotel, 1994; Mulej, 2010, 2015). Ker zavest kot taka ni enoznačna, ima materialno oziroma vidno in nevidno dimenzijo, je potrebno ubrati interdisciplinaren pristop k proučevanju in izobraževanju za življenje (Miščević & Markič, 1998; Ule, 1999). Nevroznanost s proučevanjem možganov in zavesti odstira nova poglavja, ki pomembno tvorijo celoto predstav in dojemanj o človeku, človeštvu in prihodnosti. Možgani kot najzapletenejša fizična oblika na planetu so kanal zavesti, ki se neizogibno odziva na stanja sodobnega sveta (Berlot Pompe, 2016; Tolle, 2022). Ko se zavest človeštva nevarno približa sebičnosti, egocentričnosti in dvodimenzionalnosti materije, tvega lastni propad. Poplave leta 2023, ki so hudo prizadele Slovenijo, so zopet oživile kolektivnega duha solidarnosti. Se je dokončno ozavestil ali gre le za prehodno fazo stisk, ki smo jim priča pod paradigmo podnebnih sprememb? Garancija za napredek generacij je brez dvoma visok duhovni, čustveni in intelektualni kapital, ki mora biti prepleten v vseh podsistemih družbe, da posameznike varuje pred njihovimi lastnimi sencami in omogoči samo tematizacijo. Kot nas uči zgodovina, so družbe z nizko stopnjo avtorefleksije preminile. In če sposobnosti samoopazovanja, čiste presoje in jasnega duševnega motrenja pri posameznikih

umanjkajo, lastnih napak ne prepoznajo, s čimer tvegajo propad tako sebe kot družbe, katere del so.

Čas po epidemiji, ki smo ga v sodobnem svetu z letom 2020 pričeli, zaprti med štiri stene z dvomi o smislu te civilizacije, nas je presunil z živimi opomniki vseh vidikov subtilnih zaznav medosebnih relacij, ki jih pravzaprav izvirno nagovarjajo vsa etična priporočila. Svet se je spremenil. In mi z njim. Postali smo občutljivi na ravneh, ki smo jih dotlej polnili s šumi sodobnega sveta in mašili, ki so domišljena do potankosti (socialna omrežja, množični mediji, virtualni svetovi, globalizacija itd.). Postali smo odprti za glas etike. Tako smo v svetu po covid 19 ugnezdjeni v družbe nepredvidenih tveganj, ki od nas zahtevajo drugačna rokovanja in iskanja poti o smereh, ki so izven dojema. Ta tipični brezizhodni paradoks samodejno kliče po etičnih refleksijah, saj nas pred nevarnostmi, ki jih povzroča nebrzdanost egoističnih človeških tendenc, lahko zaščiti le visoka etična zavest, ki korenini v celoti in je ne trga na parcialne kose, ki ustrezajo posamičnim interesom.

Kdaj izmojstrimo pogled na dvojnost, ki nam jo vceplja raznolikost duhovne in materialne znanosti? V prvi vrsti je dobro poznati osnovna izročila tako ene kot druge tradicije, kar smo poskusili narediti v prejšnjem poglavju. Na fakultetah se učimo materialne znanosti, zato je dobra in visoka izobrazba v veliko pomoč pri razumevanju pojmov duha in materije; a klasična izobrazba ni niti nujna niti ključna. Znanja lahko pridobivamo tudi sami. Duhovno znanost najbolj verodostojno preučujemo s primerjavo religijskih izročil in v izkustvih spremenjenih stanj zavesti (čuječnost, meditacija, šport, postenje itd.). Dobro je poznati monoteistična izročila, saj tako lažje razumemo vzpon kapitalizma ali propad sistemov v sedemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Skozi čas, s študijem nasprotij življenja, ki jih srečujemo na vsakem koraku, pa lažje prepoznamo vsa nam nedojemljiva dejstva, ki se nizajo pred našimi očmi na poteh življenja in ob srečevanjih z etičnimi dilemami. In ko smo sposobni prepoznati kaotična dejstva in jih intelektualno ter dušno urediti v lastnem psihičnem sistemu, ustvarimo celostno sliko, ki je temelj vseh holističnih pristopov. Zato so posamezniki, čigar umi so fragmentarni, običajno proti celostnim pogledom komplementarnih znanosti, saj jih ne zmorejo sestaviti ne kognitivno, še manj pa emotivno. Saj takšen celovit pogled kljub vsemu zahteva ustrezno osebnostno zrelost opazovalca, ki je pridobljena preko življenjskih izkušenj. Prav tako pa znanja, ki so interdisciplinarna. Takšna osnova je gradnik vsake ustrezne in poštene etične presoje.

Vsak od nas je na čase soočen z izzivom, ki je lahko test, preizkušnja ali skušnjava. Torej, vsak od nas je ugnezden v zanj specifično doživljanje človečnosti, torej nas pri dilemah etike definira eksistencializem. Martin Heidegger pa je bržkone tisti, ki je najbolj globoko razvil principe filozofije eksistence in jo zgradil kot fenomenološko ontologijo. Med bolj pomembnimi spoznanji je to, da je obstoj človeka v času ključna karakteristika človeka kot bitja, pri čemer je njegova bodočnost ključna dimenzija. Če test prestanemo, pridobimo uvide o situaciji – ustvarimo živo znanje, ki nas spremeni. In seveda, z vsako preizkušnjo se krepi zavedanje o etiki, ki jo tako vse bolj udejanjamo v praksi. Zgolj branje o izkušnjah drugih ljudi ne prida tiste preobražajoče esence, ki jo da ontološki preizkus; kadar le razmišljamo, ne da bi se podali

skozi izkustvo bivanja in preizkušanja spoznanj na lastni koži, smo zgolj teoretiki brez pravega uvida.

Tako na primer praksa pokaže, da niso vsa pravila enaka za vse; da so vselej bile in bodo izjeme pri izidih nekih situacij ali dogodkov. In dejstvo, ali razumemo vsa ta neskladja, kaže na to, kje smo že našli stik z globljimi ravnmi lastne zavesti, kje pa presegli klasične dualizme ali dvojnosti. Ko izmojstrimo poglede na dvojnosti, razumemo pomen besede integracija. Prav tako pa postanemo bolj celoviti proučevalci etičnih dilem, ki ne sledijo le trenutni dogmi, pač pa iščejo celovitost nekega fenomena, s čimer ga presojuje pravičnejše.

Z našo raziskavo smo dosegli postavljeni cilj – na novo smo odprli pojem etike v kontekstu zavesti, ki ga zahteva čas globalnih kriz in družbe tveganja. Sklenemo lahko, da prava duhovna misel zori skozi številne preizkušnje in teste, ki določijo našo usodo. Da bi živeli v integraciji z nasprotji in bili sposobni celovito usmerjati lastno misel, ni nemogoče. Da pa bi to dosegli, se moramo podati po edini pravi poti. In prava pot je največkrat tista, ki od nas zahteva največ: v prvi vrsti poštenje do sebe, trdo delo in izhod iz cone udobja. Tako naša osebnost in vse ostale karakteristike izkustev in interpretacij vplivajo na našo etično matriko. O tem zelo slikovito spregovori Emerson: »Kar je za enega pravica, je za drugega krivica: kar se zdi enemu lepo, se zdi drugemu grdo; modrost enega je norost drugega, kadar opazujemo iste predmete iz višjega gledišča« (Emerson, 2007, str. 151).

6 Zaključek

Da je vse le paradoks časa, ki se izmika, smo v času covida in zapiranja držav začutili na lastni koži. Nadalje, uničujoče poplave v Slovenji in ujme po Evropi so nas leta 2023 v celoti razsrediščile: dvoma o tem, da se bioetika, geoetika in moralna obveza človeške civilizacije prepletajo, ni več.

In vsak Zemljan se je na svoj način spopadal z zdravstveno krizo, ki je paralelno odprla vse ostale: eksistenčno, etično, bivanjsko in gmotno. In ko se zgodi test, se odprejo subtilne etične dileme, ki nas predhodno niso niti zanimale, kaj šele tangirale. Če se izrazimo malo poetično: ko želimo ujeti trenutek, se nam izmakne iz polja možnega. Ko želimo ustaviti čas, nam še bolj beži. Ko se odločimo, da motivacijo lastnega tima postavimo na preizkušnjo in od strani opazujemo, kako se povezuje narava z umi in umi z znanji in veščinami, ugledamo tisto, česar morda nismo pričakovali ali želeli. Tak opis je opis dvoletnega zapiranja držav, ki je svoje posledice pokazal šele kasneje. Z Ukrajinsko vojno 24. februarja 2022 in jesenjo, ko se v Rusiji predsednik Putin odloči za mobilizacijo civilnega prebivalstva, stabilnost in samoumevnost svetovnega miru pade. Ponovno se pred nas postavi paradoks časa, v katerem živimo.

Je paradoks res nekaj, česar ne moremo logično pojasniti, ali sestaviti v kontekst celote, ki pa ima po sebi vselej smisel? Mar ni bistvo definicije paradoksa tista zgodba o »paradoksu lažnivca«, ki se opoteka v polju resničnega in neresničnega, saj nikdar ne najde izhodiščne točke resnice, ne glede na to, kam se postavi? In kako lahko nekdo, če je lažnivec, brez negacije

sebe pride do resnice o sebi? Morda je paradoks sedanjosti paradoks pristnega in neponarejenega, izvirnega, čistega in eksistenčno vselej pravilnega doživljanja ... ki pa se, skladno z duhom časa, v katerem živimo, vselej pomeša s preučinkovitim, nezrelim in na neskončno entropijo obsojenim temperamentom, ki nikdar ne zna reči stop, vdihniti in izdihniti ter na enem mestu oceniti, kakšno je stanje stvari. In sama presoja stanja stvari ob lažnih novicah, subjektivnosti medijev in nasploh zavedanju, da realnost po sebi ne obstaja, pač pa je vselej interpretacija različnih pozicij medijske in politične moči, postaja vse večji zalogaj.

Prispevek k znanosti ali bolje - komu ali čemu lahko sploh še verjamemo?

Za vse te »stop-e« zadnjih nekaj let je poskrbela kar narava sama. Najprej z zdravstveno krizo, potem s podnebnimi spremembami in seveda z Rusko Ukrajinsko krizo, ki nas postavlja pred resno energetske krizo, prvo takšno v zgodovini človeštva. In vprašanja etike pridobivajo na pomenu, saj smo postavljeni pred univerzalno grožnjo in grožnje, ko od nas zahtevajo trajnostno gospodarjenje.

Kako napredovati, če ne dospemo do točke v sebi, ki pravi, da je rast možna le čez proces uvida in tišine ter notranjega motrenja, kjer se iz situacije (npr. covid) največ naučimo? Torej, neke trenutne stagnacije, ki ne podpira ideje eksponentne rasti in neprestanega širjenja, kvalitativni napredek ni mogoč. In če neprestano brskamo po prsti in pogledujemo, ali seme klije, uničimo tisto razvojno fazo tišine, ki je nujni pogoj za rast. Tisti »stop«, ki nas straši, ni negacija resnice, temveč pot do nje.

In kako rešiti paradokse organizacij in podjetij, ki se soočajo s krizo posla, identitet in poslanstva? Kako krmariti med preobrazbo in zahtevo po spremembi kulture? Kako sestaviti ne-sestavljivo? Kako motivirati tiste, ki so v procesu spremembe organizacijske kulture zaspali in jo zavedno ali nezavedno zaustavljajo? Kako postaviti nova merila za presojo kompetenc ob zavedanju, da vsak merski instrument, ki meri klimo ali čustveno inteligenco zaposlenih, po sebi generira nove nejasnosti in izmeri le tisto, kar po sebi že vnaprej predvidi? Kako sestaviti pozive po pristnem, pogumnem in avtentičnem vodenju ob ljudeh, ki so klub plemenitim merilom in ciljem vajeni izbrati lastno udobje? Kako generirati naravno inteligenco ljudi, ki bo znala vzporedno vzpostavljati takšno kulturo podjetja, ki bo spodbujala drugačna mnenja in bila hkrati sposobna izobraziti ljudi, da jih izrekajo kulturno? Kako razločevati odtenke razlik, ki so med pojmi, taktnosti – diskretnosti - neposrednosti? Kako sprejeti pojem uspeha in hkrati na poti doseganja in preseganja ciljev ne poškodovati čustvenega polja ljudi in interferirati v Schumannovo frekvenco zemlje in uničevati naš edini planet? Kako ljudem dopovedati, da je pot do preobrazbe vselej zahtevna, robna in nič kaj prijetna? Odgovor ni en sam.

V paradoksih sedanjosti vprašanja zahtevajo hipen odgovor, saj nas dogajanja v svetu opozarjajo na »metuljev let« in učinke sodobnega časa, ki se, četudi povzročeni nekje bogu za hrbtom, čutijo v središčih obilja. Da, v paradoksu sedanjosti postane jasno, da smo medsebojno prepleteni in da kar se zgodi meni, se zgodi tebi. In kar se zgodi tebi, se zgodi vsem nam. Zato so morda paradoksi po sebi že vir in rešitev vseh nastalih zagat, s katerimi se kot civilizacija soočamo. In prostora, tako fizičnega kot psihičnega, kamor bi se lahko skrili v pozabo ali

omamo, ni več. Zato nas nasprotja in paradoksi sedanjosti v vseh ozirih soočajo. Soočajo s posledicami naših hrepenenj, dejanj, delovanj in misli, ki so lahko višje, celovitejše in bolj konstruktivne kot kdaj koli prej. In izhod iz paradoksa je jasen; le odločiti se moramo, da bomo boljši vsak zase in vsi skupaj. Za nas. Za planet. Za potomstvo in prednike.

Zato čas leta 2023 zahteva novo odpiranje pojma etike, ki se poleg ogljičnega odtisa odraža v novejših zahtevah po moralnem odtisu, kjer v polje etike zaradi podnebnih sprememb in groženj, vse pogostejše vstopa narava z živalskim in rastlinskim kraljestvom.

Reference

1. Aristotel. (1994). *Nikomahova etika*. Ljubljana: Slovenska matica.
2. Berlot, Pompe, U. (2016). Nevroznanost, nevoestetika in vprašanje zavesti. Časopis za kritiko znanosti, 265, 39-52.
3. Dennett, D. C. (2012). *Pojasnjena zavest*. Ljubljana : Krtina.
4. Emerson, R.W. (2007). *Zaupanje vase in drugi eseji*. Ljubljana: Založba Sophia.
5. Heidegger, M. (1997). *Bit in čas*. Ljubljana: Slovenska matica.
6. Miščević, N., & Markič, O. (1998). *Fizično in psihično*. Aristej.
7. Mulej, L. (2015). *Heroji: odgovorno duhovni vs. duhovno udobni*. Ljubljana: Molga.
8. Mulej, L. (2010). *Skrivnost- zakaj ne deluje pri vas*. Radovljica, Molga.
9. Tolle, E. (2022). *Nova Zemlja*. Ganeš.
10. Ule, J. (1999). Zavest in možgani. *Anthropos*, 31(4-6), 21 – 36.

Izr. prof. dr. **Lucija Mulej** je antropologinja, sociologinja, publicistka, pisateljica, kolumnistka in svetovalka. V akademskem svetu se je uveljavila s proučevanjem kreativnosti in odpiranja umskih in kreativnih potencialov. Kot avtorica številnih znanstvenih in poljudnih člankov, nastopajoča v aktualnih tematikah ustroja družbe in socialnih pogodb, sodeluje z različnimi podjetji, organizacijami, posamezniki in akademskimi inštitucijami doma in po svetu. V letu 2022 je bila sprejeta na prestižno švicarsko univerzo SWISS UMEF na post doktorski študij globalne politike in mednarodnih odnosov. Kot redna predavateljica na GEA College poučuje predmete o etiki in poslovnem okolju ter komunikaciji in motivaciji. Predavala je na ZRC SAZU, FDV Ljubljana, FOŠ Novo Mesto, MFDPŠ Celja in drugje. Razvija netehnološke inovacije in se kot sociologinja in antropologinja posveča razvoju organizacij kot duhovnih entitet, ki hologramsko vplivajo na celoto ter na njene posamezne dele. Raziskovalno se ukvarja s proučevanjem kreativnosti in odpiranjem razvojnih potencialov posameznikov in podjetij. V prvi znanstveni monografiji »Relativizem v sociologiji znanosti« opiše manifest odpiranja kreativnih potencialov. Kot managerka znanja se trudi za preboj interdisciplinarnosti, saj verjame, da multiparadigmatsko okolje z izjemnimi strokovnjaki nudi divergentne uvide, ki jih ravno ta čas najbolj potrebuje. Druga znanstvena monografija, Metodologija povezovanja inteligenc 4 Q in oblikovanje fundamentov pravične etične presoje, je oris praktičnih uvidov in teoretskih izpeljav njenega ustvarjalnega opusa zadnjih petnajst let.

Abstract

Ethics of Consciousness for the New Millennium

Research Question (RQ): How to place ethics in relation to consciousness, judgment and decision-making ability in the modern time of global crises and risk society?

Purpose: The purpose of the paper is to present reflections on ethics and morality and thus lay the foundations that will serve as an appropriate methodology for proper observation, reflection, compassion and judgment of events and ethical dilemmas. The goal of our research is to open up the concept of ethics in the context of consciousness, which is required by the time of global crises and risk society.

Method: In the research, we used qualitative methodology, comparative content analysis. We analyzed the content of seven sources in foreign and Slovene language. In the Google Scholar web browser, we used the search words and phrases ethics, consciousness, concept of consciousness, theories of consciousness, self, brain, neuroscience, neuroaesthetics.

Results: When humanity's consciousness gets dangerously close to selfishness, egocentricity and the two-dimensionality of matter, it risks its own downfall. The floods of 2023, which severely affected Slovenia, revived the collective spirit of solidarity. Has he finally come to his senses or is it just a passing phase of the hardships we are witnessing under the paradigm of climate change? The guarantee for the progress of generations is, without a doubt, a high spiritual, emotional and intellectual capital, which must be intertwined in all subsystems of society to protect individuals from their own shadows and enable only thematization.

Organization: Perhaps the ethic of the minimum really reigns at the moment, which is characteristic of the civilization of hardship and low growth as well as the phenomenon of the post-corona world, which centralizes the original energy of each individual. But despite everything, social movements, the attack on Ukraine and the activation of hitherto dormant individuals testify to the fact that we demand a different world. Ethics in practice, not just on paper.

Society: In the paradoxes of the present, the questions require a quick answer, because events in the world remind us of the "butterfly's flight" and the effects of modern times, which, even if caused somewhere behind God's back, are felt in the centers of abundance. Yes, in the paradox of the present it becomes clear that we are intertwined and that what happens to me happens to you. And what happens to you happens to all of us. Therefore, paradoxes may in themselves be the source and solution of all the resulting dilemmas that we as a civilization face. And there is no place, both physical and psychological, to hide in oblivion or stupor. That is why the contradictions and paradoxes of the present confront us in all respects. They face the consequences of our longings, actions, actions and thoughts, which can be higher, more comprehensive and more constructive than ever before. And the way out of the paradox is clear; we just have to decide to be better each for ourselves and all together. For us. For the planet. For posterity and ancestors.

Originality: How can we progress if we do not reach a point in ourselves that says that growth is only possible through the process of insight and silence and internal observation, where we learn the most from the situation (e.g. covid)? So, some current stagnation that does not support the idea of exponential growth and continuous expansion, qualitative progress is not possible. And if we constantly poke around in the soil to see if the seed germinates, we destroy that developmental phase of silence, which is a necessary condition for growth. The "stop" that scares us is not the negation of the truth, but the path to it.

Limitations/Future Research: A limitation of our research is certainly the lack of discourse on the ethics of consciousness. The limitation gives rise to countless possibilities for further research: How to solve the paradoxes of organizations and companies facing a crisis of business, identity and mission? How to navigate between transformation and the demand for culture change? How to build a non-buildable? How to motivate those who have fallen asleep in the process of changing the organizational culture and are consciously or unconsciously stopping it? How to set new criteria for evaluating competences, knowing that every measurement instrument that measures the climate or emotional intelligence of employees inherently generates new ambiguities and only measures what it predicts in advance?

Keywords: consciousness, ethics, morality, self-reflection, neuroplasticity, brain.

Copyright (c) Lucija MULEJ

Creative Commons License

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.